

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Türkiye'de Güvenlik Algısının Kavramsal ve Pragmatik Dönüşümü: Modern Dönemlerin Karşılaştırılması

The Conceptual and Pragmatic Transformation of Security Perception in Turkey: A Periodic Comparison

Murat ASLAN^{a,*}

^aDr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-5128-1020

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 24 Nisan 2022
Kabul tarihi: 4 Temmuz 2022

Anahtar Kelimeler:

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler,
Türkiye,
Güvenlik,
Tarihsel Süreç,
Modernite

ARTICLE INFO

Article History:

Received April 24, 2022
Accepted July 4, 2022

Keywords:

Political Science and International
Relations,
Turkey,
Security,
Historical Discourse,
Modernity

ÖZ

Türkiye 12 Eylül 1980 ihtilalinden itibaren güvenlik algılarında dönüşümü tecrübe ederek yaşamış, kimi zaman tabii olduğu yapının kimi zaman da iç güvenlik bağlamında güvenliğin kavramsal ve pratik dönüşümüne tabii olmuştur. Yapısal faktörlerin dikte koşullar ve çarpan etkisi yaratan kısıtları veya yönlendirmeleri istikametinde iç ve bölgesel sorunlar ile tecrübe edilen fiili dönüşüm Türkiye'yi temposu gittikçe artan güvenlikleştirme sarmalına tabii kılmıştır. Önceleri güvenliğini yapının teminatları ile sağlamaya çalışan Türkiye, yapıdaki dönüşüm karşısında geleneksel güvenlik okumalarını terk etme ihtiyacı hissetmiştir. Bu çerçevede iktidarlara veya bölgesel/yapısal dönüşümlere bağlı olarak Türkiye, sırasıyla; uluslararası yapıya endeksli, doğrudan tehditlere mukabelede bulunan ve pro-aktif bir güvenlik stratejisi izlemeye başlamıştır. Türkiye'nin güvenliği deruhte etmede izlediği yöntem dış dünyada 'yayılmacı' olarak algılanmıştır. Ancak yeni dönemde kavramlar güvenlik olaylarını açıklamada geç kalmakta ve devlet dış aktörlerin de yer olduğu yeni yapıda devlet aktörlerin güvenlikleştirme süreçlerinde sert – yumuşak tehditlere yönelik çok katmanlı, esnek ve alternatifli olmasını gerektirmektedir. Araştırmada Türk siyasi tarihinin modern dönüm noktaları esas alınarak bahse konu güvenlik algısı dönüşümü incelenmiş ve modern dönemde tercih edilen güvenlikleştirmeye yönelik değerlendirme yapılmıştır.

ABSTRACT

Türkiye has experimented with the cyclical transformation in its security perception directly by experiencing after the September 12th Military Coup D'état of 1980 and was a subject of this conceptual and practical transformation of security. The mutation of internal and regional issue fields, under the structural constraints which dictate its own conditions and has their own multiplying effect on the internal and regional developments; in the meantime, diffusion of the structure pushed Turkey to be subjected to the spiralling in securitization processes with an increasing tempo. Türkiye, which leaned on the security guarantees of the structure, has given up this idea of traditional security readings per the transformation of the structure's security posture. In this context, security issue fields, under the clout of governing bodies and regional/structural transformations, led Türkiye, to rely on international structure, respond only the direct threats, and follow a proactive security strategy, respectively. This method of sustaining the security of Türkiye has been perceived as 'expansionist' in the minds of the other actors. Nevertheless, the security concepts in the emerging era are lacking to explain the security situations while state actors are pushed to handle the securitization multi-layered flexible and with alternative approaches against both hard and soft security threats where non-state actors are part of it. All in all, this research scrutinizes the transformation of such security perception by taking the modern era of Turkish political history as the turning point and evaluates the preferred securitization of Türkiye in this modern term.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: Murat.aslan@izu.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

It has been a continuous but temporally fluctuating process to re-interpret the insight of security conceptualization. As Kenneth Booth argues, the quantitative and qualitative transformation of security-related issues steadily transforms, and the decision-makers tend to be traditional in their commitments through procedures of governing and managing. But security is not a product of efforts to counter threats, mainly an adversary's military capabilities, but more of it. It is under the diffusion of intrinsic or external dynamics such as inherited perceptions of history and culture, experienced physical or information or environment, and varying sorts of actors. Given the fact that all these dynamics' attitudes, capabilities and intentions transform, other than structure itself, the continuity of change is inevitable. As a result, the term 'ambiguity' has expanded its sphere towards 'complexity'.

The theoretical framework for security addresses the debates on its evolvement, though; the theory is an outcome of the practice that the implementation of the security's *modus operandi* needs to be scrutinized pending the historical discourse for a comparative analysis on the proceeding. On the other hand, normative reading of security dictates that the least agreed standards of normalcy, which are universal values, seal the interpretation of the security choices based on the parameters of legality and justifiability. Then security perception of the actors concerned can be attributed to the fundamental referent parameters to display the secured zone for them.

This research will focus on Türkiye's security perspective based on conceptualizations of state-led thinking, the security environment and its expansion. In this context, the article will scrutinize to what extent the security perception in Türkiye is threat-oriented of hard types and how it addresses the disequilibrium emanating from complicity. Then Türkiye's security engagements, including measures to respond to them, can be questioned in the frame of their designation and practices.

In accordance with the mentioned theme of the research, this article's methodology is to visit the historical procedure and discourse with a qualitative interpretation of the security perception through analysis and synthesis of the security-based words and deeds. In other words, Baldwin's conceptual explanation of "security for whom, for what values, how much, against what threats, by what instruments, up to what costs, and in what time intervals" will be reviewed for Türkiye's security proceeding based on time intervals and turning points in Türkiye's late history (Baldwin, 1997, 12-18). Meanwhile, given Baldwin's question "Of what this is an instance?" in reference to James Rosenau, Türkiye's security perception has been scrutinized in the frame of the 'then' modernity by environment, temporality, spatiality, instruments and threats.

The article's purpose is to display the proceeding of the security perceptions of the state mechanism and relevant debates in the frame of relevant security acts and functions. Hence the research hypothesizes that Türkiye will be compelled to transform its security perception, proceedings, and sector through a revolutionary understanding. Per this hypothesis, Türkiye's security paradigm of the latest era has been reviewed, the experienced security environment has been monitored, and the security perception, which is entrapped with traditional thinking, has been discussed.

For the sake of the purpose of this research, the intrinsic and extrinsic dynamics have been analyzed and synthesized to justify the security interpretation of the identified eras. In this sense, time intervals, being referred to as turning points, are the basic eras to be scrutinized for comparative analysis. The era of 1980 -1983 has been the initial time interval to denote the 12 September 1980 Coup D'état as the basis of militarist security thinking inspired by the Cold War security understanding. The era after 1983 has put forward Turgut Özal's leadership to delineate the change in the priorities and transformation from a militarist status quo and dynamic civilian approach to security policies under the clout of systemic constraints. The coalitions of the 1990s and AK Party Governments' security policies have been scrutinized to visit the very modern term afterwards. The purpose is not to present a critical interpretation of these terms but to visualize the era by threat perceptions and preferred policies.

It has been concluded that Turkish security thinking was an abstraction of internal grievances based on terror threats and economic contraction. International structure and the system that Türkiye feels addicted to guarantees imposed the prerequisites of the Cold war thinking during and after the cold war era with a reactive logic. But Türkiye had hardship in managing the security risks due to its low capacity and capability of then. The post-cold war era could not transform its security perception with a fast pace of re-interpreting the security environment. Economic rehabilitation and prosperity had been the essential concern with a fluctuation though, direct threats of the 1990s were challenged by proactive measures as could be witnessed by addressing terror threats, Kardak crisis with Greece and warning to the Syrian regime to expel the PKK leadership from Syria. But Türkiye had aligned its policies in the Balkans, Caucasus and the Middle East with the Alliances that Turkey was part of.

The Ak Party Government has transformed the security perception and proceedings by tidal waves. The concern of the Allied actors, mainly the USA, was based on controlling the security preferences of Türkiye under the wait and observed strategy towards the Arab Spring as if Türkiye would be a point of turbulence. Türkiye acted more independently, not binding the country's security to the allied actors' guarantees, mainly expanding the defence capacity. Per the internal turmoil of the 2010s, Türkiye preferred proactive security engagements to repel the perceived threats. Hence, the experienced events and practice to address them expanded Türkiye's security conceptualization, covering both hard and soft security concerns of the 2020s.

Giriş

Güvenlik kavramı üzerine Ken Booth'un (2001, s. 1) eleştirel yaklaşımında; “insanoğlunun iki ayak üzerinde yürümeye başladığından beri kürenin yeni bir dönüm noktasına girdiği, şahit olunan tehdit ve sorunsallar ışığında güvenlik kavramının yeniden anlamlandırılması gerektiği” argümanı ileri sürülmüştür. Bu önermenin geçerliliğinin her geçen gün arttığı ifade edilebilir. Nitekim güvenliğin yeniden anlamlandırılması değişken bir tempo içinde süreklilik arz etmektedir. Ancak Booth'un işaret ettiği sorunsalların nicelik ve niteliği dönüşmeye devam ederken, aynı eserde karar vericilerin gelenekselliğine yönelik tespitinde bir değişiklik olmadığı görülmektedir. 1990'lı yıllara hâkim olan güvenlik anlayışında görüldüğü ve Buzan, Weaever ve Wilde tarafından vurgulandığı gibi (1998, s. 3) güvenliğin, sadece tehdit veya karşılaşılabilecek askerî kabiliyetlerin dengelenmesine yönelik bir çabanın sonucu olmadığı artık tamamen benimsenmiş durumdadır.

Baldwin'in (1997, s. 12-18) meşhur “Güvenlik Kavramı” isimli makalesinde vurguladığı gibi güvenlik çok fonksiyonlu bir çalışma alanı olarak; algı, ortam, aktör gibi birçok iç ve dış dinamiğin etkisi altında olup dinamiklerin kendi çehresindeki dönüşüm de ayrı bir sorgulama konusu haline gelmiştir. Nitekim geçmişte yapılan bahse konu tespitler güvenliğin ‘konusunda’ yaşanan değişimin sürekliliğinde uzlaşmaktadır. Ancak Uluslararası İlişkiler disiplininde değişimin içeriği ancak değişim yaşandıktan sonra ortaya konabilmektedir. Diğer bir ifadeyle değişimin ne olabileceği, hangi istikamette seyredebileceği ve nasıl bir süreci takip edeceği konusunda öncül tahminler yetersiz kalmakta, hatta böyle bir tahminin riskleri akademik çizgiyle çelişebilmektedir.

Güvenlik alanında değişimin öngörülememesi, yanlış-yetersiz algılanması ve kapsamının eksik yorumlanması sonucunda mevcut sorunsallar fark edilememekte, bazen problem sahalarıyla ansızın yüzleşilebilmekte ve literatürde ‘belirsizlik’ teriminin ağırlığı ‘karmaşıklık’ kavramıyla zenginleşebilmektedir. Bu çerçevede ontolojik devrim bir yandan “güvenlik” amacına ulaşmada devlet aktörlerin yaşadığı belirsizlik ve maruz kalınacak faktörleri artırırken, diğer yandan güvenlik alanında çok bilinmeyenli ‘denksizliklerin’ çözülmesini gerekli kılmaktadır. Modern literatürün asimetrik, vekâlet, gayri nizami gibi nitelendirmelere yaftaladığı; tehdit algıları, Uluslararası İlişkilerin artan sayıda aktörü, tecrübe edilen ve farklı boyutlarla ifade edilebilecek ‘ortam’ gibi girdiler ‘denksizliklere’ neden olan ana hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eşitsizlik ve orantısızlık sorunsalı, güvenlik ihtiyaçlarının giderilmesinde izlenecek alternatif süreçlerin kapsamını da etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle güvenliğin ‘nasıl’ tesis edileceği sorusu karşımıza çıkmakta, yöntem tercihlerinin sunduğu avantajların, dezavantajların ve karşılaşılabilecek hassasiyetlerin kapsamlı analizi güvenlik kavramının konusu kadar önem kazanmaktadır. Özellikle üslup ve hukukilik ekseninde geçerlilik testine tabi tutulan güvenlikle ilgili normlar tercihlere kısmen de olsa etki etmekte ve tercih edilen strateji istikametinde karar vericilerin bir kısıntısı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Ayrıca güvenliğe yönelik kavramların “uygulamaya” yansması sonrası karşılaşılabilecek sonuçlar, güvenlik alanındaki kavramsal genişleme ile birlikte uygulama şeklinin ve süreçlerinin de sorgulanmasını dikte etmektedir.

Uygulama denilince, güvenliğe normatif bakış açılarının tatbiki doğal bir zorunluluk olarak kendini hissettirmektedir. Nitekim algı ve değerlerdeki farklılıklar kavramlara farklı anlamlar yükleyebilmektedir. Güvenlik sorunsalının Atlantik ‘öteki’ tarafı ile Avrupa cenahında nasıl algılandığı, Türkiye’de yüklenen anlamı ile bir Afgan, Iraklı veya Suriyelinin zihnindeki içeriği doğal olarak farklı çıkarımlara öne çıkarmaktadır. Örneğin kendi toprağında saldırıya maruz kalan ABD’nin 11 Eylül algısını ne Avrupa ne Türkiye ne de diğer başka bir

ülkenin herhangi bir analiz düzeyinde yapılan yorumuyla açıklamak mümkün değildir. Aynı şekilde Türkiye'nin 1980'li yıllardan bu yana mücadele ettiği terör örgütlerinin Batı zihniyetindeki algısı da farklılığı ile öne çıkmaktadır. ABD'nin terör örgütü PKK'nın Suriye kolu ile farklı isimlendirmeler yoluyla iş birliği yapıyor olması Türkiye nezdinde etik eksenli normatif tartışmaları algı odaklı çıkar arayışlarına mağlup kılmaktadır.

Tüm normatif algı farklılıklarının gölgesinde önemli olan husus asgarî standartları işaret eden evrensel değerler üzerinde anlaşılması ve meşruiyet – hukukilik gibi temel parametreler ışığında vazgeçilemez hakların teminat altına alınmasıdır. Ancak normatif farklılıkların etkisi altında, güvenlik veya güvensizliğin tarafı olmuş aktörlerin ancak bir süreç sonrasında mevzubahis güvenlik ortamını tecrübe ettiği ifade edilebilir. Bahse konu süreç, 11 Eylül saldırılarında olduğu gibi, travmalar şeklinde belirgin dönüm noktalarına tahvil edilebilirken birikim şeklinde tercihleri etkileyebilmektedir. Bu çalışma; güvenlik kavramı, ortamı ve açılımlarına yönelik tartışmalarda Türkiye perspektifini tarihsel süreci bağlamında, güvenliğin ne dereceye kadar tehdit odaklı algılandığı, karmaşıklıktan kaynaklı dengesizliklere hangi düzeyde mukabelede bulunabildiği, güvenlik tedbirlerinin uygulama şekli ve süreçlerini sorgulama düzeylerini tartışmaktadır.

Araştırmada güvenlik kavramının ne olduğu üzerine genel tartışmalara taraf olmak ve objektiviteden uzaklaşmak yerine, Türkiye'nin güvenlik kavramına yüklediği anlamı tahlil (parçalara ayırma), bütünleme ve sentez sürecinden geçirmek amaçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle Baldwin'in (1997, s. 12-18) "Güvenlik Kavramı" isimli makalesinde yaptığı gibi "kim için, hangi değerler için, ne kadar, hangi tehditlere karşı, hangi araçlarla, ne kadar maliyetle, hangi zaman aralığında" gibi soruların ilgili olanlarını Türkiye özelinde sormak tercih edilmiştir. Baldwin'in aynı eserinde James Rosenau'ya atfederek sorduğu "Of what this is an instance? – Nasıl bir an yaşıyoruz?" sorusu da dikkate alındığında güvenlik kavramının gerçekleştirileceği ortam; zaman, mekân, araçlar ve tehditler bağlamında araştırılmıştır. Dolayısıyla yapılan çalışma Türkiye özelinde ampirik ve nitel bir incelemedir. Gütülen amaç, Türkiye'nin mevcut güvenlik algısının, tespit edilen güvenlik fonksiyonları çerçevesinde, modern ile post-modern güvenlik tartışmalarının gölgesinde hangi istikamete yöneldiğinin ortaya konmasıdır (Brauch, 2012, s. 167-196). Çalışmanın argümanı Türkiye'nin önümüzdeki dönemde güvenlik anlayışını, süreçlerini ve sektörünü devrimsel bir dönüşüme sokması gerektiği önermesi üzerine inşa edilmiştir. Bu argümanın incelenmesine yönelik olarak öncelikle yakın tarihinde sahip olduğu güvenlik paradigması ortaya konmuş, müteakiben Türkiye'nin halen tecrübe ettiği güvenlik ortamı tahlil edilmiş ve geleneksellikten uzaklaşmayan güvenlik algısının dönüşümü tartışılmıştır.

Türkiye'nin Güvenlik Algısının Tarihsel Gelişimi

Güvenlik özü itibarıyla; bölünmez, devredilmez, sürekli, elzem ve bütüncül bir ihtiyaçtır. Güvenliğin açıklanmasında Türkiye için iç güvenlik, sınır güvenliği, dış güvenlik, siber güvenlik gibi muhtelif tasnifler yapılmakta olsa da güvenlik genel olarak 'her çeşit risk ve tehdidin verebileceği zarardan masuniyet' şeklinde algılanabilir. Bu nedenle güvenlik tarımdan sanayiye, sağlıktan iktisada, terörden dış kaynaklı tehdiye kadar birçok dinamiğin iç içe geçmiş karmaşıklığı ve birbirlerini tamamlayan sinerjisi dâhilinde düşünülebilir. Askerî, ekonomik, sosyal, çevre ve siyasi sektörler güvenlik algılamalarında bir çerçeve olarak kullanılabilir de güvenlik ile ilintili iç ve dış dinamiklerin nitelik ve niceliği, modernitenin kapsayabileceğinden daha geniş bir katman sarmalına haizdir.

Türkiye'nin 1980'lerden itibaren güvenlik algılarının ne olduğunun ortaya konması kapsamında söz konusu iç ve dış dinamiklerin tespiti ve analizi mevcut bakış açısının ortaya konmasına yardımcı olacaktır. Bu maksatla bu çalışmada, sırasıyla; Türk siyasi hayatına

büyük etkileri olan 12 Eylül askerî darbesinin yoğun etkilerinin görüldüğü 1980-1983 dönemi, Turgut Özal'ın liderliğinde geçirilen 1983-1993 dönemi, Koalisyonlarla geçirilen 1993-2002 dönemi ve 2002 sonrası dönem iç ve dış dinamikler ekseninde ve tehdit algıları kapsamında analiz edilecektir. Amaç bu dönemlerde uygulanan güvenlik politikalarına eleştirel yaklaşmak değil, sadece güvenlik bağlamında tayin edilmiş önceliklerin ve tehdit algılarının resmini çıkartmaktır. Nitekim yapay bir tasnife tabi tutulmuş 'iktidar ve gücü elde bulundurma' kronolojisi, güvenlik algısındaki dönüşümü ortaya koyabilecektir.

12 Eylül İhtilali ve Sivil Yönetime Geçiş Dönemi (1980-1983)

Türkiye yanında birçok üçüncü dünya ülkesinin sorunsalı olan askerî darbe ve müdahalelerinin kendisi sivil ve demokratik yaşama yönelik bir güvenlik tehdididir. Demokrasilerin ve halk egemenliklerinin, halkın iradesi yerine belirli bir kişi, zümre veya dış aktör tarafından, zor kullanmak suretiyle kesintiye uğratılması uzun vadede onarılması güç etkiler bırakabilmektedir. Travma niteliğindeki askerî darbelerin siyasi ve sosyal sonuçları ile hukukî 'yeniden yapılanması' uzun dönemde etkisini yitirmemektedir. Aynı zamanda Türk siyasi hayatının önemli figürlerinin 'askerî müdahale' kaygısıyla tercihlerinde koşullanmışlık yaşamış olmasına, diğer bir deyişle iradelerine kendi istekleriyle sınırlama getirmesine sıklıkla şahit olunmuştur. Ancak bu kısımda, 12 Eylül müdahalesinin dinamikleri yerine, askerî müdahale sonrası bahse konu güvenlik algılarını şekillendiren tehdit ve faktörler üzerinde durulacaktır.

Askerî silsile dahilinde yapılan 12 Eylül müdahalesinin önceliği iç güvenlik olmuş ve darbe bildirisinde ayrıntılı bir şekilde iç güvenlikten ne anlaşıldığı ifade edilmiştir (Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Türk Milletine Açıklaması, 1980). İç tehdit (yıkıcı, irticai ve nispeten bölücü) bağlamında Kenan Evren'in 12 Eylül 1980 tarihinde yaptığı ve resmî gazetede de yayımlanan meşhur konuşmasında belirttiği gibi sosyal ve ekonomik sorunlar sonucu karşılaşılan ağır buhranlar askerî darbenin gerekçesi olarak ileri sürülmüştür. Ayrıca bildiri, her gün 20 civarında vatandaşın hayatına mal olan anarşi, terör ve bölücülüğün altını çizerken Türk vatandaşlarının kamplaşmasına vurgu yapmıştır. Diğer bir deyişle 12 Eylül İhtilali sonrası iktidara, darbe bildirisinde ifade edilen iç güvenlik sorunlarının halli için sorumluluk yüklenmiştir. İç güvenliğe yönelik bildiri de ifade edilen tehdit unsurları 'özel harp' teknikleri olarak nitelendirilmiş ve iç siyasi istikrarsızlığın etkileri askerî darbeye yol açan nedenler hiyerarşisinin zirvesine konumlandırılmıştır. İç tehdidin tanımlanması için kullanılan "yıkıcı ve bölücü mihraklar" ile "irticai ve diğer sapık ideolojiler" terimleri 12 Eylül sonrası için tehdit literatürünü teşkil etmiştir. Dolayısıyla askerî yönetim öncelikle iç tehdit olarak algılanan sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

12 Eylül'ün iktidara taşıdığı 'askerî aklın', doğal olarak askerî karakterde tehditleri ve Soğuk Savaş algısını ön plana çıkardığı yadsınamaz. Bu nedenle bu dönemin askerî liderlerinin Soğuk Savaş'ın gerginlikleri ile büyüdüğü dikkate alındığında, Dünya konjonktürünün okunmasında; Türkiye'nin üyesi olduğu NATO ittifakı ve İkinci Dünya Harbi sonrası psikolojisi ön plana çıkmıştır. Ayrıca müttefik devlet aktörlerin tekrarladığı meta-söylemler çerçevesinde gelenekselleşmiş milli politika ve talepleri ile İran örneğinde olduğu gibi devlet aktörlerin yönetim sistemlerinde meydana gelen değişimler nedeniyle Cumhuriyet rejiminin bekasına yönelik risklerin göğüslenmesi kendini hissettirmiştir. Şüphesiz uluslararası yapının bir parçası olan Türkiye'nin güvenlik algılarına, diğer Batılı devletlerde olduğu gibi, Sovyet ve peyklerinin tehdidi damga vurmuştur.

1980'li yıllarda Sovyetler Birliği'nin, komşu ülkeler üzerindeki nüfuzu diğer Batılı müttefiklerine kıyasla Türkiye'nin güvenlik algılarında çarpan etkisi yapmıştır. Bu dönemde Türkiye'yi, Sovyetler Birliği'nin; (1) Karadeniz kuzeyi, Gürcistan ve Ermenistan'a uzanan

hududu, (2) Jivkov iktidarının hüküm sürdüğü Bulgaristan'ın Varşova Paktı üyesi olması, (3) Suriye'ye sağladığı askerî destek, (4) NATO üyesi Yunanistan ile dini ve tarihi 'yakınlığı', (5) Sovyet füze ve nükleer kabiliyetleri gibi hususlar kaygılandırmıştır. NATO'nun güneydoğu cephesinin güvenliğini de sağlayan Türkiye, Sovyetlerin askerî tehdidine yönelik olarak güvenlik önceliklerini şekillendirmiş ve Avrupalı ülkeler gibi NATO şemsiyesi altında, ABD'nin güvenlik garantilerini esas almıştır. Ayrıca Sovyet tehdidine karşı Silahlı Kuvvetlerini ABD ve kısmen Avrupa silahlarıyla teçhiz ederken, önceliğini niceliksel anlamda güçlü konvansiyonel yapılanmaya yönelmiş ve sayı anlamında dünyanın en büyük ordularından birisini her an muharebeye girecekmiş gibi hazır bulundurmuştur.

Sovyet tehdidi yanında, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası tırmanan Türk-Yunan sorun yumağının genişlemesi diğer bir güvenlik kaygısı olmuştur. İran devriminin ve Sovyetlerin Afganistan işgalinin gölgesi altında NATO'nun askerî kanadından ayrılmış olan Yunanistan, Roger Planı'nın verdiği teminatlar ışığında 20 Ekim 1980'de Kenan Evren'in de oluruyla tekrar NATO bloğuna dâhil edilmiştir (Gürel, 1993, s. 87). Dolayısıyla Türkiye'deki askerî yönetim, Yunanistan'a karşı, ikili sorunların çözümünde faydalanabileceği bir kozu kullanamamıştır. Bu nedenle Batı Avrupa ve ABD'nin Yunanistan lehinde tutum takınması ve kendini '7/10' oranı olarak duyuran tercih (Oran, 2001, s. 709), Türkiye'nin Kıbrıs ve Ege coğrafyasında Yunan tezlerine karşı 'savunma'da kalmasını gerekli kılmıştır. Özellikle Yunanistan'ın Türkiye'yi işaret ederek tehdidin doğudan geleceği tezi (Gürel, 1993, s. 93), Türkiye'nin de Kıbrıs 'Enosis'ine ve Yunan 'Megali Idea'sına karşı tedbir almasına yol açmıştır. Türkiye'nin, Yunan konvansiyonel tehdidine karşı Trakya ve Batı Anadolu'da konuşlandığı askerî gücü, Sovyet tehdidi yanında, Kıbrıs'ın intikamını alma azmindeki Yunan tehdidini de dikkate almıştır. Bu çerçevede Türkiye, silahlanma programını hem Sovyet hem Yunan tehdidine karşı konvansiyonel askerî güç birikimi üzerine ve ABD desteğine bağımlı bir şekilde kurgulamıştır. NATO içinde, NATO üyeleri arasında vuku bulan sorunların 'halli' politikası Türkiye'nin Yunanistan ile sorunlarını ittifak çatısı altında yatıştırmış, ancak sonlandırmamıştır. Nitekim Ege hava sahasında üstünlük kurma yarışı iki ülke Hava Kuvvetlerini sürekli karşı karşıya getirmiştir.

Türk güvenlik zihniyetinde, Yunanistan yanında İran odaklı gelişmelere dikkat etmek gerekmektedir. Tüm muhalif İranlı unsurların gerçekleştirdiği 1979 İran devrimi sonrası, bir nevi farklı siyasi eğilimlerin gerçekleştirdiği devrimi kendi hanesine yazdırmayı başaran Humeyni rejiminin, İslam coğrafyasına rejim ihraç etme gayreti özellikle Türk askerî eliti için bir kaygı nedeni olmuştur. İran, İstanbul Kasımpaşa'da başlattığı fikirsel yayılma çabalarında başarılı olamamış, ancak Batman ve Diyarbakır gibi illerde özellikle kurulan kitabeveleri ve yapılan sohbet toplantılarıyla propaganda ve eğitim faaliyetleri yürütmüştür (NTV, 6 Ocak 2011). Dolayısıyla darbe sonrası askerî yönetim 1979 İran devriminin Türkiye'deki yansımaları ile baş etmeye çalışmış, güvenliğin sadece askerî değil fikirsel ve ideolojik savunmaya yönelik boyutuna da dikkat edilmiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye için güvenliğin kapsam genişlemesi fark edilmiştir.

Bu dönemde güvenlik kaygısına neden olan bir diğer sorun ise ASALA tehdidi ve paralelinde vücut bulan PKK terörüdür (Manaz, 2005, s. 15). Ermeni terör örgütünün, Türkiye'nin diplomatik temsilciliklerine yönelik eylemleri Ermeni iddialarının uluslararası alanda canlı kalmasına yol açmıştır. Ayrıca ASALA ve bölücü terör örgütü PKK'nın Lübnan'ın Sidor kentinde 08 Nisan 1980 tarihinde yapmış olduğu görüşme ve yayımlanan ortak bildiri Türkiye'ye karşı iş birliğini ihtiva etmektedir. Sidor Bildirgesi sonrası sırasıyla 9 ve 19 Kasım 1980 tarihlerinde Strasburg ve Roma'da Türk diplomatlarına saldırılar düzenlenmiş, eylemlerin sorumluluğunu her iki örgüt de üstlenmiştir. Ayrıca ASALA ve PKK'nın 30 Kasım 1980 tarihinde, Tahran'da ortak yayınladıkları bildirmede; Ermeni, Kürt ve

Arap halklarının “emperyalizme ve Türkiye’ye karşı iş birliği yapmaları gerektiği” ilan edilmiştir. Özetle 1980-1983 döneminde ASALA, PKK’yı yanına çekerek kendini geri plana iterken, PKK’yı araçsallaştırmıştır (Manaz, 2005, s. 17). PKK ise askerî darbe ile tasfiye olan yandaşlarını cezaevlerinde örgütlerken Suriye’nin himayesinde önce 15-25 Temmuz 1981 tarihinde Lübnan-Helve’de, sonra 20-25 Ağustos 1982 tarihinde Suriye-Şam’da iki kongre toplamış ve Türkiye’ye karşı silahlı mücadele başlatma kararı almıştır. Öte yandan Türkiye, ASALA terör örgütüne yönelik yurt dışında aktif tedbirler alırken PKK’nın yarattığı riski gerektiği kadar tasavvur edememiştir. Sonuçta 12 Eylül askeri darbesi öncesinde ideolojik kamplaşmanın bir sonucu olarak görülen terörizm, ASALA ve PKK sonrası uluslararası ve ulusal düzeyde yeni yoruma tabi tutulmuş ve asimetrik harbin öncül etkileri hissedilmiştir.

Sonuç olarak, 12 Eylül darbesi sonrasında Turgut Özal’ın Anavatan Partisi iktidarına kadar, global konjonktürden doğrudan etkilenen bir Türkiye’nin; yanı başındaki Sovyet tehdidi, Kıbrıs harekâtı sonrası travma yaşayan Yunanistan, İran devriminin agresif yayılcılığı, ülke içindeki siyasi hareketlenmeler tasfiye edilirken iç ve dış terör odakları bağlamında ASALA-PKK gibi etnik ve ideolojik terör yapılanması ile muhatap olduğu görülmektedir. Ayrıca ekonomik sıkıntılarla boğuşan Türkiye’de, 12 Eylül yönetiminin kendisini ABD ve Avrupa Topluluğu nezdinde benimsetme çabaları nedeniyle verdiği ödünlerin müteakip yıllarda güvenlik sahasına olumsuz yansımaları olmuştur.

1983-1993 Dönemi

Bu dönemin belirgin özelliği neo-liberal ekonomik sistemin yükselişe geçmesi, Doğu Bloku ile Batı arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başlaması, Sovyetler Birliği’nde yaşanan değişimler, ABD’nin dünyanın tek süper gücü olarak rakipsiz kalması ve Avrupa’da siyasi birlik kurma çabalarının yoğunlaşması olmuştur (Özen, 2011, s. 121-177). Bu esnada Özal’ın 1989 yılına kadar Başbakan olarak, müteakiben vefatına kadar Cumhurbaşkanı olarak benimsediği güvenlik politikaları önceleri ekonomik liberal, sonraları ise siyasi liberal bir çizgiyi takip etmiştir (Özen, 2011, s. 121-177). Uluslararası düzenin şahit olduğu derin dönüşümleri kucaklayan Özallı yıllarda Türkiye ekonomik kalkınma modelini değiştirmeye ve uluslararası yapıyla bütünleşmeye yönelmiştir (Demiray, 2017, s. 13). Ancak Türkiye’nin ekonomik rehabilitasyon ihtiyacı ve artan bir ivmeyle karşı karşıya kaldığı terörizm tabanlı sorunlar, söz konusu yapısal dönüşümün sancılarının yönetilmesinden ziyade reaktif tarzda pasif pozisyon alınmasına neden olmuştur. Şüphesiz bu dönemde Türkiye’nin ansızın karşı karşıya kaldığı güvenlik sürprizi Sovyetler Birliği’nin çöküşü olmuştur.

Ekonomik, sosyal ve ülke içinde birlik bağlamında zayıflayan Sovyetler Birliği, 1989 yılında dağılmasına kadar olan süreçte, Türkiye, Soğuk Savaş dönemindeki tehdit algısını korumuştur. Sovyetler Birliği’nin yıkılması ve yerini Rusya Federasyonu’na bırakması ise tehdit algılarında dönüşümü zorunlu kılmıştır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası toplumun düzenine yönelik belirsizlik, eski peyk ülkelerdeki istikrarsızlık ve yeni Cumhuriyetlerin doğum sancıları gibi büyük dönüşümler Türkiye’nin NATO paralelinde tehdit algılarını revize etmesine neden olmuş ve dönüşümün uluslararası yapı ile birlikte yönetimi ön plana çıkıştır. Bu dönemde nükleer bir tehdidin bertaraf edilmesi Türkiye’yi olumlu etkilerken; Rusya Federasyonu’nun askerî ve nükleer gücünü muhafaza etmesi, nükleer-biyolojik-kimyasal silahların kontrolsüzlüğü ve azalan jeo-politik önem gibi hususlar kaygı nedenleri olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Sovyetler Birliğinin askerî gücü yerine, kontrolsüz hale gelen ve yapısal sorunlar nedeniyle başıboş kalan Sovyet askerî gücünün istenmeyen ellere geçmesi tehdidi hissedilmiş, jeo-politik algıdaki dönüşüm de Batı desteğini azaltmıştır.

Sovyet tehdidi hariç tutulursa, 1983 sonrasında Turgut Özal’ın ekonomik gelişmeyi ve uluslararası liberal yapı ile entegrasyonu öncelik olarak tayin etmesi, dış politikada barışçıl

münasebetler kurma politikasını ön plana çıkartmıştır. Böyle bir politikanın gerekçesi, Türkiye'nin ekonomik kalkınma hamlesi yapabilmesi için kriz ve çatışma ortamından uzak tutulması gerekliliğidir. Yabancı sermayenin iç ve dış politika bağlamında istikrarlı ve gelişen bir Türkiye'yi tercih edeceği de dikkate alındığında, 1983 sonrası Yunanistan'a 'zeytin dalı' uzatma politikası güdülmüş ve bu ilke Anavatan Partisinin programına dâhil edilmiştir (Anavatan Partisi Programı, 1983). Ancak Özal'ın taktiği Yunanistan ile meselelerin çözülmesi değil, ekonomik kalkınma için sorunların tehir edilmesidir. Çünkü ekonomisi güçlenen bir Türkiye, aslında, bu sorunların çözümünde inisiyatifi ele alabilecektir. Ayrıca 'kazan-kazan' stratejisi kapsamında iş birliği ve ekonomik açılım her iki ülkenin de yararına olacaktır. Esasen bu dönemde ekonomik öncelikler doğrultusunda 'zamana oynama' politikası güdülmüş, Yunanistan'ın bir tehdit olduğu algısı ihmal edilmemiştir. Bilakis Yunanistan'la yaşanan sorunlar ve Yunanistan'ın Türkiye algısının bilincinde olan Türkiye, 'tehdidi yönetme' yoluna gitmiştir. Ancak Yunanistan Türkiye'nin 'zeytin dalı' politikasına soğuk yaklaşmış ve 1986 yılında Davos'ta el sıkışan iki ülke Başbakanları 1987 yılında Ege'deki sorunlar nedeniyle savaşın eşiğine gelince 1988 yılında görüşmüş ve düzenli aralıklarla bir araya gelme kararı almışlardır (Özen, 2011, s. 31). Bu gelişmeler Yunanistan'ın her zaman potansiyel bir muhasım olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye Özal'ı yıllarda bir savaşa taraf olma ihtimalini derinden yaşamıştır. Irak'ın Cezayir Antlaşmasını feshetmesi ve Şat-ül Arap Nehri üzerinden geçen sınırı tanımaması sonrası başlayan İran-İrak Savaşı Türkiye'yi savaşa komşu bir ülke konumuna itmiştir. Ayrıca İran-İrak savaşının 1988 yılında sonlanması sonrası, Irak'ın 02 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'e saldırmasıyla sonuçlanan süreç, Türkiye'yi çevreleyen coğrafyanın uzun dönemde kriz ve savaşlara sahne olacağı sinyallerini güçlenmiştir. Turgut Özal'ın ABD yanında savaşa dâhil olma niyetine rağmen Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay'ın istifası sonrası Körfez (İrak) Savaşına girmeyen Türkiye Batı dünyasının Irak'a yönelik yaptırımlarından iktisadi anlamda olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca Irak karşıtı koalisyonun Irak'ta teşkil ettikleri uçuşa yasak bölgeler ve yerel unsurlara yapılan yardımlar Türkiye'nin karşı karşıya olduğu terör tehdidinin Irak'ta üslenmesine ve lojistik desteğe ulaşmasına uygun koşulları hazırlamıştır (Uslu, 2016, s. 237-239). Diğer bir ifadeyle Körfez Harbi, iç tehdit olarak algılanan terörizmin hudut ötesi bir gerçeklik haline dönüşmesine neden olmuştur. Ayrıca Irak ile ilgili gelişmelere paralel olarak İran'ın savaş sonrası toparlanma sürecine girmesi ve petrol-doğal gaz kaynaklarını kalkınma amaçlı rasyonel kullanımı yanında füze ve nükleer programını başlatması önemli bölgesel güvenlik dönüşümlerdir. Bu durum Türkiye'yi artan tempoda İran'ın Batı ile yaşadığı krizlere yönelik duruşunu gözden geçirmeye zorlamıştır. İran ve Pakistan ile Özal'ın ekonomi odaklı politik tercihleri doğrultusunda 1985 yılında Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Örgütü kurulmuş, ancak 1990'lı yılların başından itibaren İran'ın Türkiye'deki faaliyetleri söz konusu inisiyatifin gelişmesini engellemiştir (İnat, 2005, s. 9). Ayrıca İran'ın PKK terörüne tolerans göstermesi ve topraklarında barınmasına müsaade etmesi İran kaynaklı riskleri iç güvenlik ekseninde artırmıştır. Sonuçta PKK'ya destek veren ve hamilik yapan Suriye, Irak ve İran, Türkiye için güvenlik riskleri barındıran ülkeler olmuş, 1980'lerde başlayan değişim ve belirsizlikten kaynaklanan kaygılar hissedilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde Türkiye'nin tarihi ve kültürel nedenlerle ilgi alanında olan Balkanlarda meydana gelen gelişmelerin de altı çizilmelidir. Bulgaristan ve Romanya'da yaşanan halk hareketleri ve rejim değişiklikleri, en önemlisi Yugoslavya'nın parçalanması Türkiye'nin bir yandan iç tehdit unsurlarıyla mücadele ederken diğer taraftan Irak-İran savaşı ve sonrasında Körfez Harekâtının gölgesinde Boşnaklara yönelik Avrupa'nın önyargılı duruşuna karşı koymasını gerekli kılmıştır. Sonuçta Türkiye çok cepheli belirsizlik ve kaos ortamını solumuş,

ancak Türk ekonomisinin henüz toparlanma sürecinde olması, Türkiye'nin söz konusu krizlerde aktif siyaset izlemesini engellemiştir.

Çevre kuşak ülkelere Osmanlı'nın mirası ve emaneti olarak bırakıldığı bilincinin sonucu olarak bu ülkelerdeki Türklere baskı uygulanması, bu yılların en önemli kaygılarından birisidir. Kökleri Balkan Savaşları ve Cumhuriyet'in kurulmasına kadar götürülebilecek 'azınlık Türkler' sorunu 1980'li yıllarda özellikle Bulgaristan ve Yunanistan'ın homojen devlet ve tek katmanlı toplum yaratma heveslerinin meydan okuyanı olarak algılanmıştır. Bu çerçevede bahse konu ülkelerde Türk toplumlarına baskı ve zorunlu göç gibi evrensel değerlere tamamen zıt uygulamalar, Türkiye'yi artan göç ve Türk azınlıkların haklarının korunması gibi siyasi mücadelelere sürüklemiştir. Özellikle Bulgaristan'ın 1950-51 ve 1968-78 yıllarında Türkiye ile yapılan antlaşmalar sonrasında, sırasıyla 154.393 ve 130.000 kişi göçmen olarak Türkiye'ye gelmiş ve iskân edilmiştir. Bulgaristan'ın Türk azınlık yerine 'Müslümanlaşmış' Bulgar kavramını ortaya atması ve "Soya Dönüş" programı başlatmasıyla; Türkçe isimler değiştirilmiş, ibadete izin verilmemiş ve Türk kimliği reddedilmiştir (CNN Türk, 3 Temmuz 2014). Yunanistan'da da benzer baskılar yaşanmış, Lozan Antlaşmasında dinî kimliği esas alan "Türkiye'de yaşayan gayrimüslimler" ve "Yunanistan'daki Müslüman Azınlık" ibareleri nedeniyle, içinde "Türk" geçen dernekler kapatılmıştır. Yunanistan, 1971 yılında yapılan yasal düzenlemeyle Türklerin vatandaşlıktan çıkarılmasının önünü açmış, Yunan hükümeti 1940'lı yılların sonlarında Arnavut Çam'larına yaptığı gibi Türkleri ülkeden göç ettirmeye yönelik uygulamalara girişmiştir. Dolayısıyla Lozan Antlaşması sonrası sürekli Türkiye'nin ilgi alanını oluşturmuş bir sorunlar dizisi, 1980'lerde Türkiye için güvenlik sorunsalı haline gelmiş ve toplu göçlerin sosyoekonomik etkileri hissedilmiştir.

İç tehdit (yıkıcı, irticai ve artan oranda bölücü) bağlamında Türkiye'de ivme kazanan güvenlik kaygıları 1983-1993 arası dönemde tüm vatandaşlar tarafından hissedilir hale gelmiştir. 12 Eylül askerî müdahalesinin "anarşiyi önlemek, ülkenin bölünmez birliğini ve bütünlüğünü yeniden tesis etmek ve devlet otoritesini yeniden kurmak" önceliklerine rağmen; bölücü, yıkıcı ve Hizbullah gibi terör örgütlerinin yurt sathında örgütlenmesinin önüne geçilememiştir. 1984 yılından itibaren eylemlere başlayan PKK, özellikle Tunceli ve Bingöl kuzeyi kırsalında faaliyet gösteren TIKKO ve DEV-SOL, yurt dışında konumlanmasına rağmen Türkiye'de hatırı sayılır eylemlere imza atan DHKP/C, İran destekli Hizbullah gibi terör örgütleri Soğuk Savaş sonrasında yakın coğrafyasındaki belirsizliklerle meşgul olan Türkiye'nin güvenlik algısına meydan okumuştur. Özellikle PKK'nın köy baskınları ve sivilleri toplu infazları Türkiye'nin askerî gücü ile kolluk kuvvetlerini Anadolu'nun güneydoğu coğrafyasına nakletmesine yol açmış, ancak tehdit nitelendirilirken "üç-beş çapulcu" söylemi gibi küçümseyen ve ihmalcî güvenlik nitelendirmeleri Türkiye'nin 21'inci yüzyıla miras kalacak terör sorununu beslemiştir.

PKK ve yasal uzantısı olan siyasi hareketlerin güçlenmesinde askerî yönetimin bir kısım uygulamaları etkin olmuştur. Türkçe haricinde mahalli bazda konuşulan dillere konulan kısıtlamalar ve PKK yanlısı yasal oluşumların siyaset sahnesinden çekilmeye itilmesi gibi uygulamalar PKK'nın temelsiz tezlerine bir nevi geçerlilik kazandırmıştır. Askerî darbe sonrası ülke yönetimini bilfiil elinde tutan Milli Güvenlik Konseyi'nin dışlamacı yaklaşımları PKK'nın bir riskin ötesine geçerek tehdit haline dönüşmesine katkı sağlamıştır (Özen, 2011, s. 127). Ancak Türkiye'nin istihbarat kapasitesinin yetersizliği ve devletin kendini Kürtler nezdinde ifade etmesinde yaşanan eksikliklere karşın PKK; etkin propaganda yöntemleri uygulamış olmasına rağmen, 'savunma ve denge sağlama' sonrası hedeflenen 'halk başkaldırı'sı stratejisinde başarı elde edememiştir. Öte yandan aldığı dış destekle özgüveni artan PKK'nın 1992 yılında Irak kuzeyine mevzi harbi yapma girişimi tam bir fiyaskoyla sonuçlanmış, yine 1992 yılında Şırnak şehir merkezinde güvenlik kuvvetlerine karşı giriştiği

geniş katılımlı eylemler başarısız olmuş, 1993 yılında TSK'nın yurt içinde icra ettiği operasyonlar ise terör örgütünün kırsalda serbest hareket etmesinin önüne geçmiştir. Yine de ASALA'nın yeni yüzü haline gelen PKK terörü Türkiye'nin yaşamsal güvenlik sorunu haline gelmiştir. Öte yandan Körfez Savaşı sonrası bölücü terör örgütünün, ABD önderliğindeki Koalisyonun Çekiç Güç Harekâtı kapsamında sağladığı koruma şemsiyesinden fayda sağlamış ve yurt dışı örgütlenmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak Özal'ın iktidarda olduğu 1983-1993 yılları arasında Türkiye ekonomik yapılanmasını sağlamlaştırma çabalarının gölgesi altında Balkanlar ve Orta Doğu coğrafyası ile Sovyetler Birliğinde meydana gelen büyük fay kırılmaları sonucu meydana gelen belirsizlik ve konjonktürel etkiler ile başa çıkmaya çalışmıştır. Türkiye'nin "birlik ve bütünlüğüne tehdit olarak algılanan iç ve dış mihraklar" söylemi üstü kapalı bir tarzda yıllarca persenk edilirken, 1990'lı yıllarda söz konusu tehditlerin ne olduğunu Türk kamuoyu açıkça hissetmeye başlamış ve bölücü terör örgütünün yarattığı tehlike özellikle 1990'ların başından itibaren kamuoyu gündeminin üst sıralarına yerleşmiştir. Özal'ın vefatı sonrası aynı tehdit unsurları içerik değişiklikleri geçirerek devam etmiştir.

1993-2002 Dönemi

1991-2002 yılları arasında kalan dönem koalisyonlar dönemidir. Ancak Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde kurulan Doğruyol-Sosyal Demokrat Halkçı Parti koalisyonu sarf-ı nazar edildiğinde, Özal'ın vefatı ve Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden sonra Türkiye muhtelif koalisyon alternatiflerini (toplam yedi) tecrübe etmiş, bu süreç de güvenlik ile ilgili öncelikleri etkilemiştir. Özal sonrası; (1) Doğruyol Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti 05 Ekim 1995 tarihine kadar (iki defa), (2) 1995-1996'da DYP – CHP, (3) 1996'da Anavatan ve Doğruyol Partileri, (4) 1996-1997'de Refah Partisi – DYP, (5) 1997-1999'da Anavatan – Demokratik Sol – Demokratik Türkiye Partisi, (6) Son olarak Demokratik Sol – Anavatan Partisi – Milliyetçi Hareket Partisinin 2001 ekonomik krizine kadar koalisyonları kurulmuştur (Çakır, 2020, s. 19-37).

Koalisyonlar döneminde Türkiye'nin kırılğan siyasi yapısı, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarına kadar Özallı Türkiye'den miras alınan güvenlik sorunsallarına devlet geleneği dâhilinde çözümler üretmeye çalışmıştır. Güvenlik sorunsallarının değerlendirilmesinde Koalisyon hükümetlerinin kırılğan yapısının dikkate alınması gerekmektedir. Ancak Türk devlet geleneğinin güçlü yapısı da politik zafiyetleri giderecek niteliktedir. Keza Türkiye iç güvenlik ve Kardak krizlerinde, koalisyonlara rağmen kararlı tutum sergilemekten geri durmamıştır.

Önceki kısımda ifade edildiği üzere bu dönemde yıkıcı ve bölücü terör örgütlerinden kaynaklanan tehdit algısı Türkiye'nin gündemi haline gelmiştir. 1993 yılı başlarında PKK ile geçici bir çatışmasızlık dönemine girilmiş, af tartışmaları başlamış, ancak 24 Mayıs 1993 tarihinde Şemdin Sakık isimli teröristin liderlik yaptığı PKK'lı bir grubun Bingöl'de yol keserek 33 silahsız acemi askeri katletmesiyle Türkiye terörle mücadelede tamamen askerî yöntemlere dönmüştür (Hürriyet, 22 Ağustos 2005). Esasen PKK, güç kaybettiği dönemlerde çatışmasızlık ilanı ile zaman kazanmış, şartlar olgunlaştığında veya Türkiye'nin başka bölgesel sorunlara angaje olmasının istenmediği dönemlerde eylemlere başlamıştır.

Otuz üç askerin şehit edilmesi sonrasında, TSK yurt içinde ve Irak'ın kuzey sektöründe operasyonlar yaparken, koalisyon hükümetleri terör örgütünün dış desteğinin kesilmesine yönelik girişimlerde bulunmuştur. Örneğin Tansu Çiller'in 1993 yılında sırasıyla Almanya ve ABD hükümetleri nezdinde resmi girişimlerinde bulunmuş, İran ve Suriye ile PKK'ya müsamaha gösterilmemesi için görüşmeler yapılmıştır (Dalaman, Almanya'da 'PKK Yasağı Kalksın' Mitingi). Böylece Türkiye, PKK'nın uluslararası toplum nezdinde terör

örgütü olarak tanınmasını sağlamaya çalışmış ve bu gayretinde de başarılı olmuştur. 1993 yılında Türkiye'nin güneydoğusunda yoğun iç güvenlik harekâtı icra edilirken Almanya ve Fransa gibi ülkeler de kendi topraklarında PKK'ya yönelik tutuklamalar yapmıştır (TRT Arşivi, 23 Mayıs 2017). Özellikle PKK'nın gelir kaynağı olarak uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı gündeme getirilmiş ve para trafiği önlenmeye çalışılmıştır. TSK, 1995 ve 1997 yıllarında Irak kuzeyindeki PKK kamplarına yönelik operasyonlar yapmış, ancak PKK 1992 yılında tercih ettiği mevzi harbi yapma hatasını tekrarlamamış ve TSK ile silahlı çatışmaya girmekten kaçınmıştır (Yazıcı, 2016, s. 157). Ayrıca PKK, bazı devletler ve uluslararası örgütler tarafından terör örgütü ilan edilmesine karşı KONGRA-GEL, KCK, KKK gibi isim değişiklikleri yapmaya başlamış, bu sayede yaptırımların etrafından dolaşmak istemiştir (Koç, 2015, s. 30-45). Bu dönemde PKK terörünün organizasyonel yapısı karmaşık hale gelmiş, örgütlenme çalışmaları tamamlanmış ve bir devlet gibi kurumsallaşmaya çalışmıştır. Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999 tarihinde Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi terör örgütünde bir süre gerilemeye neden olmuş, ancak örgüt teşkilat düzenlemeleri ile liderlik çatışması içine düşmemiş ve kanlı eylemlerine devam etmiştir. Dolayısıyla bölücü terör en önemli güvenlik sorunu olarak 2000'li yıllara nakledilmiştir.

Rejimin değiştirilmesine yönelik yıkıcı faaliyetler yürüten örgütler bu dönemde yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, yurt içinde ise kendi aralarında bölünmeler yaşarken yeraltına çekilmiştir. Bir kısım sol örgüt ise kırsala çıkmış, ancak büyük bir varlık gösterememiştir. 1990'lı yılların başında PKK ile benzer ideolojik çizgiye sahip olmasına rağmen ortak hareket etmeyen TİKKO ve DEV-SOL gibi sol örgütler, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Tunceli ve Bingöl kırsalında PKK ile hareket etmeye başlamış (Hürriyet, Ovacık eylemini PKK ile ittifak yapan sol örgütler üstlendi) ve PKK'nın Anadolu güneyinden kuzey istikametine genişlemesine olanak tanımıştır (Haberler, 13 Şubat 2013).

Yıkıcı ve bölücü terör örgütleri yanında Türkiye devlet aktörlerin güvenlik tehditleriyle de muhatap olmuştur. Yunanistan'la kalıcı hale gelen sorun yumakları bu dönemde iki farklı eğilim içindedir. Türk-Yunan ilişkilerini doğrudan etkileyen Kıbrıs ve Ege'deki kıta sahanlığı, FIR hattı, egemenliği tartışmalı ada ve kayacaklar gibi Yunan 'Megali Idea'sının temel direkleri her iki ülkeyi çatışmanın kıyısına itmiştir. Ege Denizinde, 1995 yılında yaşanan Kardak krizi sonrası iki ülke savaşa ramak kala ABD'nin müdahalesi sonucu durdurulabilmiş, hilafında S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne konuşlandırılması krizi patlak vermiş ve füzelerin Girit'e yerleştirilmesi ile sorun çözülmüştür (Independent Türkçe, 26 Ağustos 2020). Yunanistan; Türkiye'nin Avrupa Toplulukları ile ilişkilerinde veto hakkını 1999 Helsinki Zirvesine kadar kullanmaktan geri durmamış, ancak ABD'nin zorlamasıyla geri adım atmıştır. Helsinki Zirvesinde, yapısal dönüşüm amaçlayan Yunanistan, Simitis hükümeti ve George Papandreou'nun Dışişleri Bakanı olmasıyla nispeten uyumlu politika izlemeye başlamış ancak bu olumlu hava özellikle Kıbrıs sorunu nedeniyle kısa sürmüştür, iyi ilişki kurma temennileri söylem düzeyinde kalmıştır. Kardak krizinin, Türkiye'nin harbe girme ihtimalini hissettirmesi, Yunanistan'ın halen tehdit niteliği olan bir ülke olduğu gerçeğini gündeme getirmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın Ermenistan ve Suriye ile askerî iş birliğine gitmesi ve Lavrion Kampını PKK ve diğer sol terör örgütlerine tahsis etmesi gibi Türkiye aleyhine yaptığı girişimler, hiçbir zaman iki ülkeyi ortak müştereklere çekememiştir.

1990'lı yılların Türkiye'nin resmi tehdit literatürüne kattığı bir terim de irticadır. Özellikle TSK, cemaatleri Cumhuriyetin temel değerlerine bir tehdit olarak algılamıştır (Ergin, 1997). Esasen 1980'li yıllardan itibaren TSK'ya sızmaya çalışan cemaatlerin varlığı, TSK'nın irtica kaygılarını artırmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda başta FETÖ, TSK'ya bağlı okullar başta olmak üzere, muhtelif eğitim kurumlarına sızmaya başlamış ve kendi kadrolarını

örtülü yöntemlerle yetiştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla FETÖ gibi terör örgütlerinin gizli örgütlenmesine ve taraftar bulmasına ortam hazırlanmıştır. FETÖ'nün tüm devlet kurumlarını içten ele geçirme ve 'hava' gibi hissedilmeme stratejisi işe yarayan, birçok mürit veya çıkar saikli şahıs örgütün himayesinde devlet kadrolarına sızmıştır. Siyasilerin de oy kaygısıyla yakınlaştığı örgüt bir yandan meşruiyet vasıtası haline getirilmiş, diğer taraftan örgütün istekleri yerine getirilmiştir.

1970'lerde yaşanan ekonomik kriz sonrası, 24 Ocak kararları ile liberalleşerek toparlanma faaliyetlerini artıran Türkiye, koalisyonlar döneminin hem başında hem de sonunda ekonomik kriz tecrübe etmiştir. 1994 yılında Tansu Çiller döneminin devalüasyonu ve 2001'de daha önce benzeri görülmemiş ekonomik buhran, siyasi kriz ve sosyal çalkantıları beraberinde getirmiştir (Darıcan, 2013, s. 39-46). Esasen ekonomik durumun da tehdit kavramının bir parçası olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de tehdit ve güvenlik algısının kapsamında büyük dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

2002-2021 Dönemi

Adalet ve Kalkınma Partisinin (AK Parti) iktidara geldiği 2002 yılında dünya genelinde tehdit anlayışında dönüşüm başlamış ve Türkiye'nin yeni hükümeti 2001 yılından miras kalan ekonomik sorunlarla boğuşurken Irak müdahalesi nedeniyle ABD'nin talepleriyle yüzleşmiştir. TBMM oylaması sonrasında Irak'a müdahale için topraklarını ABD'ye açmayan Türkiye, ABD'nin karşıt tercih ve tavırla karşılaşmıştır. Irak savaşının sosyal, ekonomik, siyasi veya güvenlik gibi alanlardaki olumsuz sonuçlarını tecrübe eden Türkiye; Irak kuzeyinde ABD'nin koruması altında Kürt Bölgesel Yönetimi'ni, Irak'taki varlığını sağlamlaştıran PKK'yı, kaosa sürüklenen ve ABD'nin apansız bir şekilde Irak'ı terk etmesiyle istikrarsız ve 'batmış' bir hale bürünen Irak devletini, Irak'taki Şii bölgeleri ile Irak kuzeyinin bir kısmını nüfuzu altına alan İran'ı, siyasi izolasyon sürecine sokulan ve intikam hırsını DEAŞ'la dışa yansıtan Sünni toplulukları karşısında bulmuştur. Irak'ın bütünlüğüne yönelik yürüttüğü geleneksel politikaya rağmen, Irak hükümetleri de Türkiye'nin güvenliğine ve çıkarlarına duyarsız kalmıştır.

Irak'ta yaşanan güvenlik çöküşü sonrası, DEAŞ ABD'nin Irak'taki cezaevinde bir hükümlü olan Bağdadi tarafından kurulmuş ve Musul'a yerleşmesi sonrası tüm ideolojik yayılmasını hızlandırmıştır (DeutscheWelle, 27 Ekim 2019). Bu süreçten Irak kadar Suriye de etkilenmiş, Arap Baharının Suriye'deki etkileri halk devrimine yol açarken DEAŞ hem devrime hem de rejime meydan okuyan bir örgüt halini almıştır. Etnik ve mezhepsel gerginlikleri demokratik yöntemlerle çözemeyen Suriye karmaşık yapıda bir iç savaş tecrübe etmeye başlamıştır. Bu ortamda DEAŞ Irak ve Suriye'de aynı anda yayılmak için uygun koşullardan ziyadesiyle faydalanmıştır. Özellikle yabancı militanların Irak ve Suriye'ye akın etmesi DEAŞ'ın tehdit unsuru olma niteliğini güçlendirmiş, bölgesel bir terör örgütüken bir anda küresel düzeyde eylemlere başlamıştır (Wiess ve Hassan, 2016, s. 75). Türkiye Suriye'deki güvenlik çöküşü ve DEAŞ varlığından, diğer devlet aktörlere oranla en fazla etkilenen ülkelerden birisi olurken, medya ve istihbarat örgütleri Türkiye'yi DEAŞ'a destek veren ülke olarak algılamış ve ithamlarda bulunulmuştur.

Suriye'deki savaşın sosyal ve olumsuz güvenlik sonuçlarıyla muhatap olunması yanında, Suriye'nin küresel hegemon güçlerin ve peyklerinin mücadele alanı haline gelmesi Türkiye'nin Suriye'de tehdit çeşitlendirmeleriyle aynı anda mücadelesini gerekli kılmıştır. ABD'nin PKK/PYD gibi terör örgütleri vasıtasıyla DEAŞ'la mücadele adı altında Orta Doğu'da kendine müzahir bir kontrol rejimi kurmaya çalışması Türkiye'nin milli çıkarlarına tehdit oluşturmuştur. Aynı dönemde Rusya Federasyonu da Suriye'de varlığını muhafaza etme maksadıyla Esed yönetimine her türlü desteği sağlamıştır. Suriye bir nevi Doğu

Akdeniz’de hâkimiyet kurma isteğinin alanı haline gelmiş; kimin kiminle dost, kiminle muhasım olduğu belirsizleşmiştir.

Türkiye Suriye sorununun göç formunda sosyal göğüslemeye çalışırken Batı’nın ve Rusya’nın “Janus” karakterinde politikalarına karşı gerektiğinde tek başına hareket ederek Suriye’ye askerî müdahalelerde bulunmuştur. Türkiye’nin Özgür Suriye Ordusuyla birlikte DEAŞ’a karşı giriştiği müdahale ABD’nin başını çektiği Koalisyon tarafından ‘ilginç’ bir şekilde dirençle karşılanmıştır. Bu nedenle Suriye iç savaşı esnasında, Türkiye, Orta Doğu’da yalnız hareket ederek, kendi gücüne dayalı politikalar izlemeye yönelmiştir. Çünkü yeni kriz ve çatışmalar ittifak ve koalisyonların birlikte hareket edebileceği türden mücadele olmaktan çıkmış ve devlet aktörlerin tek başlarına veya küçük gruplar halinde ‘geleneksel gerçekçiliğe’ dayalı bir anlayışla çıkarlarına odaklanmaya itmiştir.

DEAŞ ile ortaya çıkan güvensizlik algıları yanında yıkıcı ve bölücü terör örgütlerinin 2002 sonrası izlediği stratejilerin devamı niteliğinde, PKK başta olmak üzere terör örgütlerinin yarattığı tehdit de dikkate değerdir. Öncelikle, HDP gibi örgütlenmelerin ‘arabuluculuk’ girişimleri ‘barış’ sloganıyla 2002 sonrasında artmıştır. Türkiye’nin iç güvenlik sorunlarına çare bulabilmek adına “çatışmazlık”, “çözüm”, “barış süreci” gibi isimlerle tanımlanan girişimlerden sonuç alınamamıştır (Köse, 2017, s. 13-40). Öte yandan PKK’nın KCK vasıtasıyla teşkilatlanma çabalarını artırdığı ve tamamladığı 2002 sonrası dönemde, Batı kamuoyuna yönelik yürüttüğü propaganda başarılı olmuş, özellikle söz ve sembol sanatının özendirici kullanımı Avrupalı toplumlara, PKK’yı sözde Kürt hareketinin temsilcisi olarak tanımaya itmiştir (Dinç, 2020, s. 47-67). Şüphesiz PKK’nın Avrupa’daki örgütlenmesi böyle bir kanaatin oluşmasında etkin olmuş, Avrupa siyasetinin sol çizgideki ideolojik eğilimleri ‘ulus üstü’ Avrupa kurumlarında PKK’nın boy göstermesine yol açmıştır. Dolayısıyla Türkiye Avrupa’da PKK’ya sağlanan siyasi sempatiyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır.

PKK, diğer sol eğilimli yıkıcı örgütlere göre öne çıktığı bu dönemde, Suriye’de görülen kaosa benzer kitlesel direniş hayalini, stratejisinde uç noktada yer alan ‘serhildan-toplu başkaldırı’ yoluyla gerçekleştirmek istemiştir. Bir nevi Suriye’deki karmaşayı Türkiye’ye ithal ve Batılı devletleri gücü konusunda ikna etmek için meskûnlara sızdırdığı militanları ve sempatiyanlarıyla ‘hendek savaşı’na dayalı meskûn mahal mücadeleye yönelmiştir. Türk güvenlik kuvvetleri her ne kadar zayıf olsa da PKK meskûnlarda sıkışmış ve aslında örgütün terör eylemleri dışında yüz yüze savaşıma kabiliyetinin kısıtlı olduğu ortaya çıkmıştır. Güvenlik kuvvetlerine verdirdiği zayıflığın özellikle el yapımı patlayıcılar ve bubi tuzaklarından kaynaklandığı dikkate alındığında PKK’nın aslında inanılandan daha zayıf bir kuvvet yapısı olduğu ortaya çıkmıştır. Sivil halkın can ve mal kaybı karşısında, Türk güvenlik kuvvetlerinin halkla teröristi ayırma başarısı PKK’yı halk nezdinde itibar kaybına uğratmış, bölge halkının güvenlik kuvvetleriyle daha çok iş birliği yapmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle hendek siyaseti ve mücadelesi Türkiye’yi terörle mücadelede belirgin şekilde üstün kılmış, PKK’nın yurt içinde gerileme dönemi başlamıştır. Bu olayların sonunda Türkiye’deki sosyal yapının güçlü ve güvenlik kuvvetlerinin Irak ve Suriye ile kıyaslanamayacak şekilde kurumsallaşmış olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye, yurt içinde güvenliğin sağlanmasında meskûn mahal mücadelesinin önemini kavramış ve tedbirler almaya başlamıştır.

‘Hendek’ üzerine bina edilmiş çatışma girişiminin başarısızlığı sonrası PKK, DEAŞ’ın Batı dünyasında ‘İslâmla’ özdeşleştirilen şiddet eylemlerine karşı konumlanarak meşruiyet kazanmak istemiştir (Soner vd., 2017, s. 3). ABD’nin Irak ve Afganistan hataları sonrası düşük maliyetli ‘araç’ arayışına cevap veren PKK, bölge ülkelerindeki uzantı yapılanmalarını ABD’nin emrine vermiş, karşılığında meşrulaşma şansı yakalamıştır. ABD’nin DEAŞ’a karşı

bel bağladığı PKK'nın Suriye kolu PYD ve onun silahlı g¼c¼ YPG; konvansiyonel bir ordunun sahip olabileceği silah, araç ve malzemeye hiçbir maliyete katlanmadan sahip olmuş, çatışma sonrası d¼nemde bir 'Silahlı Kuvvet' olma iddiası için zemin hazırlamıştır (Soner vd., 2017, s. 14). Ayrıca Batı kamuoyunda y¼r¼tt¼đ¼ propaganda sonrası Avrupa ve Amerikalı sol ve radikal İslam karşıtı kişi veya grupların sempatisini kazanmış, hatta bu kitleden sembolik d¼zeyde 'elemanlama' da yapmıştır. ABD ve Rus askerlerinin YPG sembolleriyle medyaya servis edilmesi sonrası YPG için DEAŞ'a karşı savaşan ve gerekli bir aygıt algısı yaratılmıştır. B¼ylece PKK/PYD/YPG ¼rneđi, diğer ter¼r ¼rg¼tleri için emsal bir uygulama haline gelmiştir.

T¼rkiye, b¼l¼c¼ ter¼r yanında 'Gezi' ismi verilen toplumsal olaylar dizisiyle de muhatap olmuştur. İstanbul Taksim'de ağaçlık bir alanın korunması şeklinde sivil toplum hareketi olarak başlayan olaylar, ¼nce AK Parti h¼k¼metine muhalif bir direnç şeklinde gelişmiş, m¼teakiben aşırı sol fraksiyonların provokat¼r eylemleriyle yıkıcı bir girişim olarak v¼cut bulmuştur. Yurt dışında, Arap Baharının bir uzantısı olarak algılanan, ancak sonradan Arap Kışına d¼n¼řm¼ř olan s¼zde Arap Baharıyla bir benzerliği olmadığı anlaşılan Gezi olayları sağduyu sahibi sivil toplum ¼rg¼tleri ve etkin g¼venlik tedbirleriyle bir s¼re sonra sonlanmıştır. Bu olaylar T¼rkiye'nin g¼venlik algısının d¼n¼řmesine neden olmuş ve toplumsal olayların çehresinin değiştiği anlaşılmıştır.

Bir diğer g¼venlik sorunsalı olarak; 1980'lere yeşermeye, 1990'lı yıllarda olgunlaşmaya ve 2000'li yıllarda yeraltı ve g¼lge k¼kleri ile T¼rkiye'nin yaşamsal alanlarını ele geçiren FET¼, ¼zellikle 2010'dan itibaren saldırgan ve aktif stratejilerle T¼rkiye'nin bekasına tehdit teşkil etmiştir. Bu çerçevede cemaat kaynaklı ¼ farklı olaylar zinciri T¼rkiye'nin g¼venlik algısını derinden etkilemiştir. Bunlardan ilki Balyoz ve Ergenekon ismi verilen darbe teřebb¼s¼ ve ilintili gizli ¼rg¼tlenmeye y¼nelik iddialardır (NTV, 21 Nisan 2016). İkinici olay serisi 17-25 Aralık 2013 tarihinde yargı yoluyla h¼k¼met darbesi teřebb¼s¼ ve son olarak 15 Temmuz 2016 tarihinde yapılan g¼r¼lmemiř kalkışma hareketidir. FET¼ sivil, asker, polis t¼m b¼rokrasinin kilit noktalarını ele geçirmiş ve g¼r¼nmez bir el gibi ¼lkenin mukadderatına m¼dahale etmeye çalışmıştır. FET¼; PKK gibi ter¼r ¼rg¼tleri, yabancı finans çevreleri, yabancı istihbarat servisleri ile tesis ettiği karmaşık ilişkiler ağını d¼nya geneli cemaatini b¼y¼tmek ve g¼lendirmek için kullanmıştır. FET¼'n¼n varlığı T¼rkiye'deki cemaatlerin kontrol altına alınması hususunu g¼ndeme taşımıştır. Nitekim eleman temin eden, sosyal ilişkiler ağıyla devlet kadrolarına personel yerleştiren ve ticari çıkar birlikteliği olan t¼m yapılanmaların potansiyel tehdit olabileceği anlaşılmıştır.

2002 sonrası d¼nemin bir diğer sorunu Kıbrıs meselesidir. 2004 yılında Annan Planı olarak bilinen öz¼m T¼rkiye ve Kıbrıs T¼rklerinin ¼n¼ne konmuş, T¼rkiye uyguladığı ¼ng¼r¼ye dayalı s¼re y¼netimi ile G¼ney Kıbrıs Rumlarının reddettiği planı kabul ederek uzun yıllardan bu yana muhatap olduğu uzlaşmazlık suçlamalarını boşa çıkartmıştır (Çalik, 2019, s. 127-140). Buna rağmen G¼ney Kıbrıs Rum Devleti, "Kıbrıs Devleti" adıyla, Helsinki kıstaslarına ve garant¼rl¼k antlaşmalarında garant¼rlere verilen haklar dikkate alınmaksızın Avrupa Birliği ¼yeliđine kabul edilmiştir. B¼yle bir siyasi hata, Kıbrıs sorunun öz¼m¼n¼ Rumlar lehine çıkmaza sokmuştur (Nugent, 2006, s. 63). T¼rkiye 2004 referandumu sonrasında, Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının bulunmasına kadar geçen d¼nemde pasif-savunmacı stratejiler izlemiş, ekonomik durumun rekabet edebilir hale gelmesi ve savunma sanayiinde dışa bağımlılığın azalmasıyla Doğu Akdeniz'de aktif-savunmacı siyaset izlemeye başlamıştır (Aslan, 2020, s. 70-76).

Türkiye'nin 'Modernitesi'

Doğu Akdeniz'de doğal kaynakları, Türkiye'yi ve Kıbrıslı Türkleri dikkate almadan, kendi aralarında paylaşma gayretinin öne çıktığı 2018 yılından itibaren, güvenlik meselelerinin iç güvenlikten sıyrılarak bölgesel ve küresel düzeye eriştiği görülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'yi; (1) Irak ve Suriye'de devam eden çatışmalar, (2) Çatışmaların yasa dışı göç gibi sosyal ve siyasi sonuçları, (3) Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın enerji denkleminde Türkiye aleyhine zemin kazanma çabaları, (4) Libya'da Hafter'in dış destekli bir hükümet darbesine kalkışması, (5) Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarına yönelik Ermeni girişimleri sonucunda ortaya çıkan savaş, (6) Avrupa'da ve ABD'de İslamofobik akımların ve Türkiye karşıtlığının yükselmesi, (7) ABD'nin çelişkili politika ve stratejilerle Orta Doğu ve Avrupa'da dengesini kaybetmekte olan bir sürece girmesi, (8) Rusya'nın akıllı stratejiler üretmekle güç boşluklarını asimetrik maharetle istismar etmesi gibi ana temayı teşkil eden olaylar sonrasında Türkiye re-aktif değil aktif siyasi-askerî stratejiler üretmeye başlamıştır (Aslan, 2020, s. 70-76).

Genel gidişat dikkate alındığında, Türkiye'yi çevreleyen Balkan-Kafkas-Orta Doğu bölgelerinde etnik ve mezhepsel gerginlikler süreklilik dâhilinde risk teşkil eden sorunsallardır. Balkanlar'da her an etnik gerilime ve radikalleşmeye dayalı düşük ve orta düzeyli çatışmalar potansiyel olarak Türkiye'nin önündeyken, özellikle Rusların etkisiyle, Kafkaslar ve Karadeniz Batılı devletlerin ilgisini üzerine çekebilmektedir. Türkiye özellikle Balkan-Karadeniz-Kafkas uzanımına tarihi ve kültürel nedenlerle angaje olmak zorunda kalabilmekte, ayrıca Montrö Antlaşması ile tesis edilen Boğazlar rejimi nedeniyle üçüncü devletler ve Rusya'nın Karadeniz'de üstünlük kurabilme mücadelesinin yükünü hissedebilmektedir. Nitekim ABD'nin Balkanlarda askerî üsler kurması sonrası, bölgesel kriz ve gerginliklerde Karadeniz'e intikal ettirdiği deniz gücünün, mevcut Montrö geçiş rejimini tanımama ihtimali risk olarak ortaya çıkmaktadır. Karadeniz'e özellik veren husus bir hançer gibi Avrupa'nın ortasına kadar uzanan Tuna Nehrinin güvenliği ile de ilgilidir. Dolayısıyla Karadeniz'in güvenliği ve statüsü aslında Orta Avrupa güvenliği olarak algılanabilir. Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhak etmesi ve ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'a asker konuşlandırması dikkate alındığında Karadeniz'in önümüzdeki yıllarda gerginliklere gebe olduğu yadsınamayacaktır. Özellikle Baltık Denizinde Rusya ile kuzey ülkelerinin yaşadığı askerî gerginliklere paralel olarak, Rusya'nın Gürcistan'ın otonom bölgelerine yönelik girişimleri ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olmasının savaş sebebi olduğunu ilan etmesi Rusya kaynaklı gerilimin geniş bir cephe hattında yayılımının muhtemel olduğunu göstermektedir. Ayrıca Balkanlarda Sırp ve Karadağ milliyetçilerine arka çıkan Rusya'nın politik gerginlikleri körüklemesi de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle Rusya'dan kaynaklanan kaygılar Türkiye'yi önümüzdeki yıllarda da meşgul edebilecektir.

Uluslararası politikanın ekonomik ve siyasi araçlarının da Türkiye'nin hayati çıkarlarına yönelik bir tehdit olduğu 2002 sonrası dönemde anlaşılmıştır. Borç yükü altında ezilen ve gelişmekte olan veya gelişmemiş ulusların dış yardıma muhtaç ve uluslararası piyasaların etkilerine karşı hassas olması ekonomik ve siyasi araçların bir şantaj aracı olarak kullanılmasına imkân tanımaktadır. Asimetrik tehdit olarak da nitelendirilebilecek ekonomik ve siyasi baskı araçları, Türkiye'nin ABD ve Avrupa ile ilişkilerinde bir risk kalemi olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği ve ekonomik sorunları Türkiye'ye baskı yapılması yolunda koz teşkil eden konu başlıkları olarak kullanılagelmiştir. Bu nedenle ekonomik araçlar ile yaptırım söylemleri Türkiye için bir güvenlik kaygısı olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin yakın coğrafyasında meydana gelen çatışmaların sosyal sonuçları tehdit kavramının ne kadar değişken olduğunu göstermektedir. Önceleri hiç dikkate alınmayan

sosyal ve kültürel farklılıklar, çatışmaların sosyal sonuçları hissedilmeye başladıktan sonra başat sorun sahaları haline gelmiştir. Örneğin Avrupa devletleri, Ortadoğu krizlerini askerî ve siyasi sonuçlarını bir dereceye kadar dikkate alırken sosyal sonuçları kapsamında niteliksiz göçü bir tehdit olarak algılamaktadır. Suriyeli göçmenlerin Türk toplumuna entegre edilmesine yönelik tedbir almaya çalışan Avrupa devletleri, Suriye gibi ülkelerdeki insanî dramalara yasadışı göçlere etkisi kadar ilgi göstermiştir. Ülkelerin sosyal dengelerini uzun dönemde derinden değiştirebilecek göç gibi sosyal ve kültürel sonuçların yönetilmesi Türkiye için de bir güvenlik sorunu haline gelmiştir.

Görüldüğü üzere 2002 sonrası tehdit algıları çeşitlenmiş, karmaşık hale gelmiş ve farklı tehdit katmanlarının kendi aralarında etkileşimleri söz konusu olmuş, modernite çerçevesinde güvenlik kaygıları ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin müttefiklik ve koalisyon gibi daimî veya geçici birlikteliklerin, tehdit veya risk kavramlarına karşı kader birliği anlamına gelmediği anlaşılmıştır. Bu çerçevede ABD'nin gayri nizami örgütler ile eskiden beri yaptığı örtülü birliktelikler, PKK/PYD örneğinde isim değişiklikleriyle açıktan yürütülmeye başlanmıştır. Böylece Soğuk Savaş döneminde dahi dikkate alınan uluslararası yapının genel yararı yerine devlet aktör özelinde millî çıkar öncelik kazanırken, bu yolda terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin açıktan kullanılması uluslararası güvenliğe yeni boyutlar kazandırmıştır.

Çökmekte olan ülkelerin topraklarında terör örgütleri veya yerel unsurlara 'vekâleten' icra ettirilen simetrik-asimetrik mücadelelere karşı tedbir alınması zorunluluk haline gelmiştir. Nitekim 2010'lu yılların sonuna yaklaşırken, 1980'lerde bu yana tecrübe edilen güvenlik sorunlarının kümülasyonu ve evrimi, Türkiye için olayları seyretmek ve pasif duruş sergilemek yerine aktif ve önleyici angaje yoluna başvurmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin pro-aktif siyasi ve askerî müdahaleleri tek başına yapabilmesi istikametinde kabiliyet kazanması bir güvenlik ihtiyacı haline gelmiştir. Öte yandan salgın hastalıkların, deprem ve orman yangını çevrenin dikkate alındığı güvenlik ortamı Türkiye'nin güvenlik tercihlerinde güvenliğe, halen yapılmış modern yorumların ötesinde anlam yüklemesi gerektiğini hatırlatmıştır. Nitekim orman yangını ve finansal saldırı gibi son yıllarda görülen güvenlik kaygıları halen Türkiye gibi çok nadir ülkeler tarafından tecrübe edilmektedir.

Türkiye'nin, daha önce ifade edilen güvenlik tehditleriyle salgın hastalıkların hâkim olduğu güvenlik ortamında mücadele etmesi gereklilik halini almıştır. Nitekim salgın hastalık ortamında çatışmaların gidişatında ve çehresinde bir yavaşlama olmamıştır. Örnek vermek gerekirse Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfedilmesi sonrası güvenlik araçlarında deniz ve hava gücünün ön plana çıkması sert güç nitelendirmelerinde bir dönüm noktası olmuştur. Ayrıca COVID-19 salgınına rağmen Libya'da Doğu Akdeniz odaklı çatışmaların yaşanması ve Türkiye'nin bu çatışmada Trablus hükûmetini desteklemesi güvenliğin yeni boyutlarının dikte ettiği yeni koşullarda sert güvenlik uygulamalarının vazgeçilmezliğini hatırlatmıştır. Öte yandan ABD ile yaşanan; eksen kayması, Brunson, Halk Bankası, S400 hava savunma sistemi ve F35 savaş uçakları ortaklığından çıkarılma gibi sorunlar uluslararası güvenlik rejimlerine modernite ötesinde pek itibar edilemeyeceğini hatırlatmıştır. Sonuçta Türkiye, bilinç düzeyinde güvenliğin karmaşıklığını pratikte yaşamış ve algısını dönüştürme ihtiyacı hissetmiştir.

Sonuç

Güvenliğin, sadece tehdit veya karşılaşılabilecek askerî kabiliyetlerin dengelenmesine yönelik bir çaba olmadığı Türkiye için de geçerli bir önermedir. Ancak Türkiye için böyle bir algı, ancak uluslararası yapıyla tedbir geliştirilen güvenlik risk ve tehditlerinin güvenliğin kapsamının değişmesiyle dönüştüğü görülmektedir. Türkiye'nin 12 Eylül ihtilali sonrasında güvenliğe tahvil ettiği anlamın 1970'lerden miras alınan döneme mahsus terör kaygılarıyla nitelendirdiği, iç / dış mihraklar söylemleriyle genelleştirdiği ve NATO odaklı Soğuk Savaş güvenlik sistemine dahil olduğu görülmektedir. Bu dönem boyunca uluslararası politikanın değişen güvenlik algısının henüz Türkiye'de keşfedilmemiş olduğu, nitekim müttefiklerin de Soğuk Savaş iklimine uygun kavramsallaştırmaları benimsediği görülmektedir. Ayrıca Türkiye ekonomik sorunlar ve askerî kapasite eksikliği nedeniyle güvenlik risklerini yönetmekte zorlanmış ve re-aktif bir stratejiyi benimsemiştir.

Soğuk Savaş sonrası 'belirsizliğe' havale edilmiş güvenlik algısı, Türkiye için de geçerlidir. Ancak bu dönem Türkiye'nin, Soğuk savaşın bitmesiyle refah devleti olma ve dönüşümü yönetme çabası içindeki diğer devletlerden farklı olarak terörizmin yeni bir yüzüyle karşılaştığı görülmektedir. Önceki süreçte olduğu üzere askerî kapasite eksikliği ve güvenliğin yeni boyutlarını keşfedemeden Türkiye sert güce adayalı ancak geleneksel askerî yapılanma aracılığıyla terörizmle mücadele stratejisi uygulamıştır. Ayrıca küresel ve bölgesel dönüşümde tayin eden değil tabii olan devletler safında yer almıştır. Ancak Türkiye için doğrudan tehdit teşkil eden olaylara karşı pro-aktif tedbirler geliştirilebilmiştir. Nitekim Türkiye'nin; sınır ötesi teröristle mücadele operasyonları, Yunanistan ile Kardak krizi ve Suriye'den PKK'nın çıkarılmasına yönelik ikaz gibi eylemleri pro-aktif eğilimi hatırlatan girişimlerdir. Türkiye'nin ilgi alanı olarak ifade edilebilecek Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu ile denizlerde meydana gelen krizlerde Türkiye mensubu olduğu ittifaklar dâhilinde hareket etmiştir.

Türkiye'nin 1990'lı yıllarda tecrübe ettiği ekonomik krizler ve kurumsallaşan terör tehdidi sonrasında 2000'li yılların iki farklı bağlamda ele alınması gerekmektedir. Türkiye, toparlanma süreci olarak nitelendirilebilecek 2011 yılına kadar güvenlik bağlamında gel-gitler yaşamıştır. PKK ile mücadele edilirken, 'çözüm süreci' adı altında siyasi çözüm alternatifleri değerlendirilmiş, Suriye ile ısınan ve soğuyan bir güvenlik ilişkisi yaşanmış, 1 Mart tezkeresi sonrasında ABD ile sorunlu sürecin kapısı aralanmıştır. Ancak Türkiye, aynı dönemde, ekonomik toparlanması ve savunma hamlelerini gerçekleştirmiş ve güvenlik kararlarında münferit hareket etmeye başlamıştır. Dolayısıyla Müttefiklerin zihniyetinde Türkiye'nin kontrol edilebilirliği ve yükselen siyasi öz tanımlaması kaygı nedeni olmuştur. Öte yandan Türkiye, rejim güvenliğine yönelik tehditleri travmalar şekline yaşamış, güvenlik politikalarını bağımsız ve agresif bir desende şekillendirmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin, Arap Baharının artçı şokları hudutlarında yankılanırken pro-aktiviteyi bir yöntem olarak benimsediği ve uluslararası yapıdan ziyade özgün kapasitesine öncelik verdiği görülmektedir.

Türkiye'nin yakın coğrafyasındaki çatışmalar karmaşık ve öngörülemez bir hâl alırken Türkiye güvenlik kavramının değişmiş olan kavramsal çerçevesini teorik açıklamalardan ziyade pratik tecrübelerle keşfetmiştir. Türkiye'nin tarihi boyunca göç olgusuna maruz kalan Anadolu coğrafyası, Batı toplumunun bir toplumsal güvenlik tehdidi olarak algıladığı toplu göçleri büyük dalgalar halinde hissetmiştir. Dolayısıyla Türkiye, Suriye'den gelen toplu göç dalgalarıyla güvenliğin değişen kapsamına yönelik bilinç düzeyi geliştirmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin artan yoğunlukta yeni güvenlik yorumlamaları üretmeye başladığı ifade edilebilir. Sert güvenliğin asimetri, hibrit, vekâlet gibi değişen nitelikleri de dikkate alındığında Türkiye, özellikle askerî müdahaleleri önleyici tarzda icra ederken karmaşıklıktan yeni çatışma türlerinden kaynaklı 'denksizliklere'

mukabele etmeye başlamıştır. Dolayısıyla güvenliğe yönelik yeni kavramların “uygulamaya” yansması sonrasında Türkiye; güvenlik alanındaki kavramsal genişlemeyi tecrübe ederek, uygulama şekil ve süreçlerini sorgulamak yoluyla kendini ‘güvenlikleştirilmeye’ çalışmıştır. Söz konusu sorgulamaya konu olan değişimin durağan olmadığı dikkate alındığında Türkiye’nin önümüzdeki dönemde güvenlik anlayışını, süreçlerini ve sektörünü devrimsel bir dönüşüme sokması gerekmektedir.

Kaynakça

- Çakır, E. M. (2020, Kış). 1991-2020 Yılları Arasında Koalisyon Hükümetleri Yönetimi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi(6), 19-37.
- Çalik, F. O. (2019). K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş’ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi. İstanbul: Hiper Yayın.
- Özen, H. (2011). Turgut Özal Emre Toros 2011. E. Toros içinde, Türkiye’de Siyasi Liderlik: Dönemler, Özellikler ve Karşılaştırmalar. Ankara: Atılım Üniversitesi.
- (2017, Mayıs 23). TRT Arşivi: www.trtarsiv.com/izle/106569/1993-yili-pkk-nin-yurt-disi-yapilanmasina-karsi-mucadele-adresinden-erisildi.
- Anavatan Partisi Programı, Seçim Beyannamesi, Hükümet Programı . (1983, Kasım 6). TBMM: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/609?locale-attribute=tr> adresinden erişildi.
- Aslan, M. (2020). Türkiye: Yükselen Bölgesel Oyuncu. M. Yeşiltaş içinde, Ortadoğu’da Güvenlik Savunma ve Silahlanma. İstanbul: SETA Yayınları.
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 12-18.
- Bayraklı, E. ve Ulutaş, U. (2017). FETÖ’nün Anatomisi. İstanbul: SETA Yayınları.
- Booth, K. (2001). *Theory of World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brauch, H. G. (2012). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, & U. O. Spring içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Buzan, B., Wæver, O. ve Die Wild, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Londra: Lynne Rienner Publishers.
- CNNTürk. (2014, Temmuz 3). Asimilasyon ve Göç: Bulgaristan Türklerinin Öyküsü. <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu-adresinden-erisildi>.
- Dalaman, C. (Kasım 2016). Almanya’da 'PKK Yasağı Kalksın' Mitingi. Şubat 2021 tarihinde <https://www.amerikaninsesi.com/a/almanya-da-pkk-yasagi-kalksin-mitingi/1791602.html> adresinden erişildi.
- Darıcan, M. F. (2013). Ekonomik Krizler ve Türkiye. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 5(17), 39-46.
- DeutscheWelle. (tarih yok). Who was the 'Islamic State' leader Abu Bakr al-Baghdadi? Şubat 2021 tarihinde Deutsche Welle: <https://www.dw.com/en/who-was-the-islamic-state-leader-abu-bakr-al-baghdadi/a-39281068> adresinden erişildi.
- Demiray, M. (tarih yok). Özal Dönemi Türk Dış Politikasının Temel Anlayışları , (Erişim Tarihi 25 Haziran 2017). *Özgür Tarih Dergisi*.
- Demiray, M. (2017, Nisan 18). Özal Dönemi Türk Dış Politikasının Temel Anlayışları. Şubat 2021 tarihinde *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*: <https://www.altayli.net/ozal-donemi-turk-dis-politikasinin-temel-anlayislari.html> adresinden erişildi.

- DeutscheWelle (2019), "Who was the 'Islamic State' leader Abu Bakr al-Baghdadi?" Deutsche Welle, <https://www.dw.com/en/who-was-the-islamic-state-leader-abu-bakr-al-baghdadi/a-39281068>.
- Dinç, P. (2020). The Kurdish Movement and the Democratic Federation of Northern Syria: An Alternative to the (Nation-)State Model? *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20(1), 47-67.
- Ergin, S. (1997, Kasım 2). İrtica tehdidi, devletin en önemli belgesinde. Şubat 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/irtica-tehdidi-devletin-en-onemli-belgesinde-39271634> adresinden erişildi.
- Eski Yunan Dışişleri Bakanı Pangalos: Öcalan'ın valizinden çok büyük para çıktı. (2020, Ağustos 26). Şubat 2020 tarihinde Independent Türkçe: <https://www.indyurk.com/node/291026/haber/eski-yunan-dissisleri-bakan-pangalos-ocalanin-valizinden-cok-buyuk-para-cikti> adresinden erişildi.
- Gürel, Ş. S. (1993). Tarihsel boyutları içinde Türk-Yunan ilişkileri, 1821-1993. İstanbul: Ümit Yayıncılık.
- Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Türk Milletine Açıklaması, T.C. Resmî Gazete, Sayı 17103, 12 Eylül 1980, , (Erişim Tarihi 16 Mayıs 2017). (1980, Eylül 12). Resmi Gazete: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf adresinden erişildi.
- Hürriyet. (2005, Ağustos 22). İlk 'eylemsizlik'te silahsız 33 askeri şehit etmişlerdi. Şubat 2021 tarihinde Hürriyet Gazetesi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ilk-eylemsizlik-te-silahsiz-33-askeri-sehit-etmislerdi-344001> adresinden erişildi.
- "Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Türk Milletine Açıklaması. (1980, Eylül 12). Şubat 2021 tarihinde T.C. Resmî Gazete (17103): http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17103_1.pdf adresinden erişildi.
- İnat, K. (2005, Temmuz). Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün 30. Yılında Türkiye-İran Ekonomik İlişkileri. SETA Analiz 132. İstanbul: SETA.
- Köse, T. (2017). Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 13-40.
- Koç, M. (2015). Çözüm Süreci Nereden Nereye?2015. İstanbul: Ekin Yayıncılık.
- Manaz, A. (2005). Türkiye'ye Yönelik Terör Odakları. Ankara: IQ.
- NTV. (2011, Ocak 6). Ne sen sormuş ol, ne de ben duymuş olayım. Aralık 2020 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ne-sen-sormus-ol-ne-de-ben-duymus-olayim,ilVffg29IEyQ4BeP0NqQtw> adresinden erişildi.
- NTV. (2016, Nisan 21). Ergenekon davasında karar. Şubat 2021 tarihinde NTV: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ergenekon-davasinda-karar,1niPVD8ffUO3g6k6bObF6w> adresinden erişildi.
- Nugent, N. (2006). *The Government and Politics of the European Union*. Durham: Duke University.
- Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 709. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ovacık eylemini, PKK ile ittifak yapan sol örgütler üstlendi. (2016, Haziran 15). Hürriyet Gazetesi: <https://www.hurriyet.com.tr/ovacik-eylemini-pkk-ile-ittifak-yapan-sol-orgutler-ustlendi-37296101> adresinden erişildi.
- PKK ile DHKP-C'nin Ortak Eylemleri. (2013, Şubat 13). HABERLER: <https://www.haberler.com/pkk-ile-dhkp-c-nin-ortak-eylemleri-4328612-haberi/> adresinden erişildi.
- Soner, B. A., Aslan, Ö., & Kılıcı, H. (2017, Mart). *PKK's Regional Franchise of Terror*. Polis Akademisi. Ankara: Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi.

-
- Toprak, S. (2014, Haziran). Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu. Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi, 3(1), 51.
- Uslu, N. (2006). Nasuh Uslu, Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar. Ankara: ANKA Yayınları.
- Wiess, M., & Hassan, H. (2016). Michael Weiss ve Hassan Hassan, ISIS: Inside the Army of Terror. New York: Regan Arts.
- Yazıcı, N. (2016). PKK'nın Hakkâri Projesi: 1984-2013. Ankara: Alibi Yayıncılık.
-